

УДК 343.2/.7:343.77(477)

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4\(58\)-1376-1383](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4(58)-1376-1383)

Резніченко Ганна Семенівна доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент, Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса, тел. (067) 183-47-58, <https://orcid.org/0000-0001-6386-4154>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

Анотація. У науковій статті досліджуються питання проблем кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Це кримінальне правопорушення передбачено у розділі VIII КК України "Кримінальні правопорушення проти довкілля" і є різновидом екологічних кримінальних правопорушень.

Доводиться поширеність цього кримінального правопорушення у структурі екологічної злочинності України та доводяться тенденції щодо подальшого збільшення питомої ваги цього кримінального правопорушення серед кримінальних правопорушень проти довкілля.

Досліджуються особливості об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Розкривається перелік предметів цього кримінального правопорушення. Пропонується доповнити частину другу цієї статті новою кваліфікуючою ознакою, яка буде передбачати вчинення суспільно небезпечного діяння щодо риб, водних тварин, які занесені до Червоної книги України, оскільки не можна ототожнювати шкоду, яка спричиняється довкіллю України при незаконних діях із такими видами риб або водних тварин.

Окремо здійснюється аналіз суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення і доводиться, що більшість кримінальних правопорушень проти довкілля, зокрема, передбачене ст. 249 КК України, не характеризуються такими факультативними ознаками суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, як мотив та мета. Проте на першому місці при здійсненні незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом знаходиться саме корисливий мотив (і тільки потім такі мотиви, як спортивний інтерес, організація та проведення дозвілля тощо). Пропонується доповнення частини другої цієї статті кваліфікуючою ознакою, яка буде передбачати корисливий мотив.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля, запобігання екологічним кримінальним правопорушенням, кримінальна відповідальність.

Reznichenko Hanna Semenivna associate professor of the Department of Criminal Law, candidate of legal sciences, associate professor, Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, tel. 067-183-47-58, <https://orcid.org/0000-0001-6386-4154>

SOME PROBLEMS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR ILLEGAL OCCUPATIONAL FISH, GAME OR OTHER AQUATIC EXTRACT INDUSTRY

Abstract. The scientific article examines the problems of criminal liability for illegal employment in fish, game or other water extractive fishing. This criminal offense is provided for in Chapter VIII of the Criminal Code of Ukraine "Criminal Offenses Against the Environment" and is a type of environmental criminal offense.

The prevalence of this criminal offense in the structure of environmental crime in Ukraine is proven, and the trends regarding the further increase in the specific weight of this criminal offense among criminal offenses against the environment are proven.

Peculiarities of the object, the objective side, the subject, and the subjective side of illegal employment in fish, game, or other water extractive fishing are investigated. The list of subjects of this criminal offense is disclosed. It is proposed to supplement the second part of this article with a new qualifying feature, which will involve the commission of a socially dangerous act against fish, animals or other species of the animal world, which are listed in the Red Book of Ukraine, since it is not possible to equate the damage caused to the environment of Ukraine with illegal actions with such types of fish or aquatic animals.

A separate analysis of the subjective side of this criminal offense is carried out and it is proved that the majority of criminal offenses against the environment, in particular, provided for in Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine, are not characterized by such optional features of the subjective side of the criminal offense as motive and purpose. However, in the first place in the implementation of illegal employment in fish, game or other water extractive fishing, there is a self-interested motive (and only then such motives as sports interest, organizing and conducting leisure activities, etc.). It is proposed to supplement the second part of this article with a qualifying feature, which will assume a selfish motive.

Keywords: criminal offenses against the environment, environmental safety, prevention of environmental criminal offences, criminal responsibility.

Постановка проблеми. Природа є сукупністю умов для існування людства, джерелом життя. За всіх часів суспільство прагнуло обмежити, взяти під контроль відносини людини та природи. Все зростаючий потенціал людського впливу на довкілля диктує потребу в більш ретельному правовому регулюванні екологічної безпеки, як такої, що забезпечує захищеність та рівновагу у всіх сферах природи, навколишнього середовища.

Розділ VIII КК України "Кримінальні правопорушення проти довкілля" передбачає кримінальну відповідальність за посягання на різноманітні складові навколишнього середовища. Таким чином законодавець передбачає не тільки заходи направлені на покарання тих, хто своїми суспільно небезпечними діями, порушують екологічну рівновагу, але й здійснює запобігання екологічним кримінальним правопорушенням. Серед різноманітних видів кримінальних правопорушень проти довкілля, передбачено кримінальну відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Суспільна небезпечність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України "Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом" [1], полягає у тому, що воно порушує екологічну рівновагу та громадський порядок, загрожує екологічній безпеці, підриває стабільність довкілля та його природно-ресурсний потенціал у виді фауни та флори, що погіршує його стан.

У загальній структурі кримінальних правопорушень проти довкілля ст. 249 КК України посідає друге місце, поступаючись лише незаконній порубці або незаконном перевезенню, зберіганню, збуту лісу (ст.246 КК України). Так, за даними офісу Генерального прокурора України, протягом січня - грудня 2022 року було зареєстровано 4018 кримінальних правопорушень проти довкілля, з яких 576 за ст. 249 "Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом" КК України. Протягом аналогічного періоду у 2023 році було зареєстровано 4741 кримінальні правопорушення проти довкілля, з яких 615 за ст. 249 КК України, у 2024 році було зареєстровано 4153 кримінальні правопорушення проти довкілля, з яких 685 за ст.249 КК України. Протягом січня-березня 2025 року зареєстровано 1482 кримінальні правопорушення проти довкілля, з яких 131 за ст.249 КК України "Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом" [2]. Отже статистика свідчить, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є одним з найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень проти довкілля. Окрім цього, можна констатувати тенденцію постійного зростання офіційно зареєстрованих кримінальних правопорушень, які передбачені цієї статтею. Питома вага цього кримінального правопорушення серед кримінальних правопорушень проти довкілля постійно збільшується, що свідчить про його поширеність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом була предметом дослідження у працях Оробець К.М., Снітко Д.І., Золотарьова О.В., Черевко К. О., Марко С. І., Борисова Є.М. та інших. Проте особливості кваліфікації незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом все ще потребують свого уточнення.

Мета статті - визначення особливостей кримінальної відповідальності за зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та внесення пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального законодавства у цій частині.

Виклад основного матеріалу. Притягнення до кримінальної відповідальності ґрунтується на принципах законності, демократизму, гуманізму, винної відповідальності, особистої відповідальності. Єдиною підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності є наявність складу кримінального правопорушення у вчиненому суспільно небезпечному діянні. Отже, розглянемо більш детально склад кримінального правопорушення "Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом".

Родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст.249 КК України є суспільні відносини у сфері охорони довкілля, його науково обґрунтоване використання і відтворення природних ресурсів та охорону нормального екологічного стану біосфери. Безпосередні, об'єктом є встановлений порядок використання, охорони і відтворення риб та інших об'єктів водної фауни як важливої складової частини навколишнього природного середовища [3, с. 731.].

Предметом цього кримінального правопорушення виступають риби різноманітних порід (прісні та морські), водні тварини (дельфіни, креветки, кальмари, восьминоги, раки, краби), що знаходяться в стані природної волі, а також деякі морські рослини (водорості і трави), які мають промислове значення для виробництва добрив.

Необхідно звернути увагу на те, що предметом цього кримінального правопорушення можуть бути риби, водні тварини та морські рослини, які занесені до Червоної книги України. У ст.3 Закону України "Про Червону книгу України"[4], зазначено, що: "Червона книга України є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення". У ст. 249 КК України передбачено кримінальну відповідальність за незаконне

зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, без виділення окремим предметом риб, водних тварин, які внесені до Червоної книги України. На нашу думку, не можна ототожнювати шкоду, яка спричиняється докільку України при незаконному вилові розповсюджених видів риб та видів риб, які занесені до Червоної книги України. У зв'язку із цим пропонуємо частину другу ст.249 КК України доповнити новою кваліфікуючою ознакою та викласти у такій редакції: 2. "Ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу або особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею, *або стосовно риби, водних тварин, які занесені до Червоної книги України*".

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення полягає у незаконному зайнятті рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо воно заподіяло істотну шкоду.

Відповідно до Закону України "Про тваринний світ" [5] одним із видів використання об'єктів тваринного світу є рибальство. Рибальством вважається промислове добування риби, водних безхребетних і морських ссавців, а також любительське і спортивне рибальство та добування водних безхребетних у рибогосподарських водоймах.

Правила і об'єкти рибальства, порядок надання у користування рибогосподарських водойм, а також вимоги щодо ведення рибного господарства визначаються наступними нормативно-правовими актами: Правила промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України [6], Постанова КМУ "Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів" [7], Правила любительського рибальства [8] і т.і.

Згідно ст. 52-1 Закону України «Про тваринний світ» [5] для добування об'єктів тваринного світу забороняються виготовлення, збут, застосування, зберігання отруйних принад, колючих, давлячих та капканоподібних знарядь лову, електроловильних систем (електровудок), електрогону, петель, самоловів, самострілів, вибухових речовин, пташиного клею та монониткових (волосінних) сіток (крім тих, що призначені для промислового лову), а також інших засобів, заборонених законом. Забороняються знаряддя добування об'єктів тваринного світу, що призводять до калічення диких тварин, їх страждань та масового безконтрольного знищення.

Порушення правил промислового та любительського рибальства, якщо воно заподіяло істотну шкоду, і є незаконним зайняттям рибним. Звіриним або іншим водним добувним промислом.

Незаконність зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом має місце при здійсненні його без належного дозволу, у заборонений час, у недозволених місцях, а також забороненими способами і знаряддями лову.

Відповідальність за ст.249 КК України, настає лише за умови, що діями винної особи заподіяно істотну шкоду.

Суб'єктом даного кримінального правопорушення є фізична, осудна особа, яка досягла 16 років.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення виражається у формі умислу [9, с. 449-451].

Переважна більшість випадків незаконного зайняття рибним або іншим водним добувним промислом виконуються за наявності задалегідь визначеного умислу, про що свідчить попередня підготовка винних до вчинення цього діяння, що полягає у виборі місця та часу вчинення кримінального правопорушення, обрання забороненого способу скоєння діяння тощо.

Більшість кримінальних правопорушень проти довкілля, зокрема, передбачене ст. 249 КК України, не характеризуються такими факультативними ознаками суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, як мотив та мета. Проте на першому місці при здійсненні незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом знаходиться саме корисливий мотив (і тільки потім такі мотиви, як спортивний інтерес, організація та проведення дозвілля тощо).

Так, в період часу з 21.03.2024 по 22.03.2024 ОСОБА_3, перебуваючи на річці Кривуля, що входить до території природно-заповідного фонду України - регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський», за допомогою човна «Прогрес» з моторним двигуном «Mercury 50», в період встановленої заборони на добування (вилов) водних біоресурсів (щуки) на період нересту, використавши шість сіток поріжних, діючи умисно, з корисливих мотивів здійснив незаконне добування (вилов) риби цінних видів загальною кількістю 129 штук, чим завдав істотну екологічну шкоду навколишньому природному середовищу (державі) на загальну суму 591155,97 грн. [10]. Як видно з наведеного прикладу, саме корисливий мотив став рушійною силою вчинення кримінального правопорушення. Тому пропонуємо частину другу ст. 249 КК України доповнити кваліфікуючою ознакою "з корисливих мотивів", як таку, що буде давати можливість, провести більш точну кваліфікацію вчиненого діяння.

Висновки. Отже, кримінальну відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, передбачено статтею 249 КК України. У кримінально-правовій нормі зазначено перелік предметів цього кримінального правопорушення, проте законодавець не

проводить розмежування між предметами цього кримінального правопорушення, які внесені до Червоної книги України та предметами цього кримінального правопорушення, які знаходяться у загальному вжитку. Проте не можна ототожнювати шкоду, яка спричиняється докільню при вчиненні цього кримінального правопорушення відносно видів риб, які внесені до Червоної книги України. У зв'язку із цим, пропонуємо доповнити частину другу ст.249 КК України новою кваліфікуючою ознакою "*.... стосовно риби, водних тварин, які занесені до Червоної книги України*".

Окрім цього, аналіз вироків суду по цій категорії кримінальних правопорушень, дає можливість стверджувати, що на першому місці серед мотивів вчинення цього кримінального правопорушення є корисливий мотив. Проте аналіз суб'єктивної сторони кримінального правопорушення "Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом" дає можливість стверджувати, що законодавець не передбачає факультативні ознаки суб'єктивної сторони у якості обов'язкових ознак складу цього кримінального правопорушення. Тож, задля проведення більш точної кваліфікації незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, пропонуємо частину другу цієї статті доповнити кваліфікуючою ознакою "*.... з корисливих мотивів*".

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 06.04.2025)
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення : 06.04.2025)
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 4-те вид., перероб. та допов. Київ: Юридична думка, 2007. 1184 с.
4. Про Червону книгу України : Закон України від 7 лютого 2002 року № 3055-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text> (дата звернення : 06.04.2025)
5. Про тваринний світ : Закону України від 13.12.2001 № 2894-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 07.04.2025)
6. Про затвердження Правил промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) : Наказ Міністерство аграрної політики та продовольства України від 10.04.2023 № 785. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-23#Text> (дата звернення: 16.04.2025)
7. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів : Постанова КМУ від 29 вересня 2023 р. № 1042. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.04.2025)
8. Про затвердження Правил любительського рибальства : Наказ Міністерство аграрної політики та продовольства України від 19.09.2022 № 700. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text> (дата звернення: 16.04.2025)

9. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т./ за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонкі, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. - 5-те вид., допов. - Х.: Право, 2013. 1040 с.

10. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 03 квітня 2024 року у справі № 748/2558/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126315314> (дата звернення: 16.04.2025)

References:

1. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny [Criminal codex of Ukraine] (2001, April 5) zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

2. Pro zareyestrovani kryminal'ni pravoporushennya ta rezul'taty yikh dosudovoho rozsliduvannya [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. *gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2*. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].

3. Mel'nyk, M., Khavroryuk, M. (2007). *Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] (4 ed., rev.). Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrayiny Pro Chervonu knyhu Ukrayiny [About the Red Book of Ukraine] (2002, February 7) zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text> [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrayiny Pro tvarynnyy svit [About the animal world] (2001, December 13) zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> [in Ukrainian].

6. Nakaz Ministerstvo ahraryoi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny Pro zatverdzhennya Pravyl promyslovoho rybal'stva u vnutrishnikh rybohospodars'kykh vodnykh ob'yektakh (yikh chastynakh) [On the approval of the Rules for industrial fishing in inland fisheries water bodies (parts thereof)] (2023, April 4) zakon.rada.gov.ua Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-23#Text> [in Ukrainian].

7. Postanova KMU Pro zatverdzhennya taks dlya obchyslennya rozmiru shkody, zavdanoyi porushennyam zakonodavstva pro rybne hospodarstvo vnaslidok nezakonnoho dobuyannya (vylovu), znyshchennya abo poshkodzhennya vodnykh bioresursiv, a takozh nezakonnoho znyshchennya chy pohirshennya seredovyshcha isnuvannya vodnykh bioresursiv [On the approval of fees for calculating the amount of damage caused by violation of legislation on fisheries as a result of illegal extraction (fishing), destruction or damage of aquatic biological resources, as well as illegal destruction or deterioration of the habitat of aquatic biological resources] (2023, September 29) zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

8. Nakaz Ministerstvo ahraryoi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny Pro zatverdzhennya Pravyl lyubytel's'koho rybal'stva [On the approval of the Rules of amateur fishing] (2022, September 19) zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text> [in Ukrainian].

9. Tatsiy, V., Pshonka, V., Borysov, V., Tyutyuhyna V. (2013) Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny. Naukovo-praktychnyy komentar [Criminal Code of Ukraine. Scientific and practical commentary] (5 ed., rev.). KH.: Pravo [in Ukrainian].

10. Vyrok Chernihiv's'koho rayonnoho sudu Chernihiv's'koyi oblasti vid 03 kvitnya 2024 roku u spravi № 748/2558/24 [Verdict of the Chernihiv District Court of Chernihiv Region dated April 3, 2024 in case No. 748/2558/24]. *reyestr.court.gov.ua* Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126315314> [in Ukrainian].